

Liv och död i reinkarnationsberättelser

ANNCRISTIN WINROTH, fil.dr, är universitetslektor i etnologi och biträdande studierektor vid institutionen för kultur- och medievetenskaper, Umeå universitet. Hennes forskning har handlat om föreställningar om hälsa och narrativitet. För närvarande ägnar hon sig åt studier om relationer mellan mänskligt och djuriskt inom fältet Human Animal Studies, reinkarnationsberättande samt det pedagogiska projektet Feedback och feedforward i skriftlig examination.

VAD HÄNDER EFTER DÖDEN?
drygt hälften av jordens befolkning tror på någon form av liv efter detta enligt en onlineundersökning från 2011 i tjugotre länder (varldenidag.se). Reinkarnation som idé, livsåskådning och praktik har ökat även i västvärlden. Procentsatsen ligger runt tjugo till trettio procent i Europa, USA och Canada (christian-reincarnation.com). Siffran stiger om de som anser att reinkarnation är en rimlig möjlighet inkluderas.

Det som kännetecknar denna våg av gammal trosuppfattning är förankringen utanför de etablerade religionerna (Walter 2001:22) genom enskilda människors uppfattning om vad som händer *efter* att döden inträder, *efter* tunneln, *ljuset* och *mötet med anhöriga* (se Liliequist i detta nummer). Det finns arenor med diskussioner om återfödelse och efter-död-scenarios utifrån nyfikenhet, religiöst jämförande, andligt utforskande eller terapeutiska intressen. En genre är medicinsk och psykologisk forskning utgivet i ett populärkulturellt format med insamlade berättelser från personer som hävdar sig ha minnen från tidigare liv (se till exempel Stevensen 1966; Moody 1990; Lönnerstrand 2007). En annan genre är böcker där författarna baserar texten på egna upplevelser och insikter:

Jag har alltså funnit att någon död inte existerar i den bemärkelse jag tidigare tänkt mig. Jag hade trott att man utplånas som medveten individ när man dör. Enligt detta mitt tidigare synsätt, så var det så kallade döendet en oåterkallelig slutpunkt där jagmedvetandet utplånades för evigt. Men, jag hade fel. Mitt tidigare synsätt punkterades av min utomkroppsliga upplevelse en decembarnatt 1976. Jaget utplånades inte genom döendet. Tack och lov! Döden är för individen endast en omvandling till en annan livsform (Sandqvist 2009:166).

Ingenjören Åke Sandqvist berättar att hans perspektiv på döden helt förändrats efter en specifik natt med utomkroppsliga upplevelser. Händelsen kom att förändra hans liv "för alltid". I *Återfödd* (2009) beskriver Sandqvist sin process med att dekonstruera döden från något skrämmande till något greppbart. Berättandet illustrerar tydligt den dualism som utmärker "livets slut". Döden anses vara förträngd och ett ångestfyllt avslut på *ett* enda liv i stora delar av västvärldens 2000-tal. Men döden betraktas också som en transformation, en övergång, en bro till en annan existens, vilket kan göra den tämligen avdramatiserad och ibland rentav efterlängtd.

Vad denna andra existens skulle bestå av är mindre utrett ur ett allmänskulturellt perspektiv. Är det en eller flera rumsligheter med pärleportar, himmelska salar, spa, ett helvete eller tomrum? Naturvetenskapen har, som det ibland framhålls, ännu inga "svar", religioner har vissa och populärkulturen andra. Denna artikel utgår från forskning som påbörjats 2012 där syftet initialt är att undersöka föreställningar om död och återfödelse i sociala medier och litteratur. Empirin består av diskussioner på forumet *Reinkarnation mot rasism*, inlägg från bloggen *Missmagic-girl*, samt böckerna *Människans vandring på jorden* av May Hedlind (1994) och *Återfödd* av Åke Sandqvist (2009). I formerandet av en förståelse för reinkarnation används ofta andra(s) texter hämtade från populärkultur, religion eller vetenskap. I de avsnitt som följer diskuteras exempel på förhandlingar i talet om reinkarnation samt relationen mellan biografiskt narrativ och metatexter genom begreppet intertextualitet, där en text alltid skapas i relation till en annan (Bauman & Briggs 1992).

MODERNT SUBJEKT

I EN POSTMODERN KONTEXT

Tron på att vi lever flera liv – "re in carne" (latin "äter i kött") har förekommit både inom och utom olika trosinriktningar genom historien. Innebörden av reinkarnation däremot är tydligt kulturellt situerat (Walter 2001; Gerson 1997). Det vill säga att det finns olika uppfattningar om innehåll och innebörd; föds vi alltid som just människor och inte djur, var i världen återföds vi, föds vi alltid inom samma etniska grupp eller släkt? Den fysiska kroppen dör, jaget/själen antas återinträda i ett annat varande där läromor förädlas, för att ånyo inkarnera i en annan kropp, i ett annat tidsrumsligt sammanhang. För till exempel buddistiska reinkarnationstroende beskrivs målet som att upphöra inkarnera och gå upp i nirvana – något som kan likställas med evigheten, en annan evighet än den som konstrueras inom kryonik (se Nilsson i detta nummer).

Inkarnationsförloppet antas innehålla ett lidande som i förlängningen verkar förädlade för själen (Shalk 2001). Reinkarnation betraktad som en text eller narration med en samling sekvenser tar alltså vid där den kristna slutar, vad händer *sen* när du återuppstått och kommit till "andra sidan"? I studien *Tarot: New Age i bild och berättelse* (2001) hävdar etnologen Magnus Gudmundsson att reinkarnation genom en intertextuell process omformulerats för att anpassas till vad han benämner en samtida new age kontext. I det tal jag studerat uttrycks dock en varning för att likställa rörelser som new age och samtida reinkarnationstroende. På en webbsida om relationen mellan kristendom och reinkarnation hänvisas till en engelsk forskarrapport:

Den har lite att göra med New Age... Våra intervjupersoner företrädde inte på något på fallande vis specifika levnadsformer, vattumänförväntningar eller New-Age-holistik. Reinkarnation är ett sätt att komma tillrätta med frågor om lidande, som kristendomen har svårigheter med, men denna privatlösning måste inte leda till att man lämnar en institutionell kyrka (christian-reincarnation.com).

Oviljan från både forskare och utövare att kategorisera reinkarnationsaktörer som ett uttryck för new age är intressant. Har det att göra med konnotationer till new age och hur fenomenet new age generellt har tolkats?

Eller har det att göra med subjektförståelse? Sociologen Tony Walter (2001) har intervjuat både troende och anhängare av reinkarnationsidéer. I analyser av deras subjektförståelse poängteras att det snarare handlar om *ett modernt* än ett postmodernt subjekt i en uttalad *postfreudiansk anda*.

Informanterna uttalade en önskan att skapa förståelse över sitt jag över dödens gränser mer än att leka med möjliga positioneringar och identiteter i olika tidsrumsliga sammanhang. Det samma uttrycks i mitt material. Inlägg i bloggen *Missmagicgirl* (wordpress.com) handlar om att söka skapa broar mellan jagen i olika inkarnationer. Signaturen "Therese" beskriver hur hon alltid varit rädd för nålar och som liten svimmat framför en "järnjungfru" (tortyrredskap) på ett museum.

Så fort jag såg den föll jag hop på golvet, fick svårt att andas och det gjorde fruktansvärt ont i hela kroppen, min mamma har återberättat det för mig, jag har även haft svårt att se bilder på dessa "dödsstraffsmaskiner" (...) jag har pratat med en sierska som tror att jag i ett tidigare liv blivit avrättad i en sän och att detta även skulle kunna förklara min rädsla för nålar (Missmagicgirl.wordpress.com).

Bloggägaren bekräftar inlägget och skriver att det är vanligt att fobier och rädslor kan ha ursprung i tidigare liv. Hon hänvisar till "en undersökning hon läst" där människor med stark rädsla för vatten under hypnos ihågkommit hur de drunknat i ett annat liv. Andra inlägg handlar om ovanliga upplevelser i barndomen. Att en fyrråring berättat för förvånade föräldrar exakt hur en skvaltkvarn fungerar anges som exempel på möjlig återfödelse. Åter andra handlar om personer som känt igen sig i helt nya miljöer och utan kartor kan peka ut gator, hus, floder med mera. I reinkarnationstalet generellt utgör just barns – för sin ålder – ovanliga uttalanden och förmågor samt igenkänning av personer eller platser tecken på att återfödelse kan vara möjligt.

Ett annat spår i samma blogg handlar just om bevis och autenticitet i en kort text om den indiska kvinnan Shanti Devi senare porträtterad av journalisten Sture Lönnerstrand (2007). Devi sägs minnas sitt forna liv (i Indien) i detalj och hennes tidigare-liv-berättande blev föremål för en undersökningskommitté som granskade (och godkände) fallet. I korthet handlade det om att hon som barn i detalj mindes ett annat liv, att hon till slut blev betrodd och fick hjälp att kontakta sin tidigare-liv make, hans familj och släkt. För reinkarnationsintresserade skapar berättelsen om Shanti Devis öde därmed en ikonisk betydelse långt utöver sitt konkreta sammanhang.

I diskussionen enas deltagarna om att vara nyfikna och öppna för olika perspektiv på döden, men samtidigt restriktiva i att anlita oseriösa regressionskonsulter och för att gräva för mycket i tidigare liv. "Oavsett vad vi varit med om, så är det nu som vi skapar våra liv. Från och med nu. Inte från och med då", skriver till ex-

empel signaturen Turidan (missmagicgirl.wordpress.com). Här återspeglas förhandlingar som följt i Freuds spår om psykoanalysens effekter, om ambivalensen i det moderna subjektets självförståelse, i pendlingen mellan dåtid och nuet, här med utvidgningen mot ett eller flera föreställda liv jämfört med en barndom. Psykologen Sören Grind betonar också nuet men hävdar att själva utsträckningen i tidrummet ger *det innevarande livet* ökad mening. Tron på ett igår, idag, imorgon i relief av flera liv anses motverka krass materialism och ge andlig ro (Fahlander 2009:39).

MIN FARS HUS HAR MÅNGA RUM

Jesus yttrande till lärjungarna innan korsfästelsen – "Min faders hus har många boningar" (Bibeln Johannes evangelium 14:12) citeras för att stärka idéer om att även kristendomen hänvisar till fortsatta och återkommande existenser (Hedlind 1994:227). Författaren May Hedlind som på äldre dagar ägnade sig åt religiösa studier beskriver att en koncentration av jaget återgå till "andliga sfärer" efter den biologiska dödens inträffande. Himmeln här anges i plural och antas bestå av många rumsligheter (ibid 1994). Dessa efter-livplatser anses vara kopplade till det jordiska livets andliga lärdomar, dock utan himmel-helvets dikotomin. Även här porträtteras ett modernt subjekt, där i grunden ett och samma själv antas leva, dö och återuppstå i olika biologiska kroppar.

Föreställningar om himmelsk rumslighet gäller även (sällskaps)djur som dör, även om det är oklart om varje art har en egen himmel eller om de väntar på att dela rum med matte och husse (Gustavsson 2010).

Etnologen Anders Gustavsson som

Stilbildande illustration av himmelska sfärer som står sig än idag. Dante och Beatriz blickar mot högsta himlen, av Gustave Doré (1832-1883). Ur The Divine Comedy by Dante, Alighieri, illustrated complete, 2009.

studerat hur katter sörs på Internet beskriver med många exempel ägarnas tankar om att katten blivit hämtad av änglar, fått återse redan avlidna kattkompisar samt förhoppningar om att mötas igen: "Vi hoppas att du möter oss i porten när det är vår tid att inträda i Himlesportalen" (ibid 2010:68). En intressant aspekt är jämförelsen mellan medlemmar på nätbaserade minnesplatser i Sverige, Tyskland och Norge. De svenska inläggen om döden beskrivs som öppnare med en starkare tro på en möjlig kommunikation med det döda djuret (ibid 2010:70).

ATT SKAPA DÖDEN PÅ NYTT

– INTERTEXTUALITET MELLAN BIOGRAFI OCH METANARRATIV

För att styrka intertextualiteten mellan reinkarnation som metatext och det mo-

derna subjektet återkopplar jag till Sandqvists text som citerades inledningsvis (2009). På ett plan kan den förstås som en komma-ut-skildring där en större personlig transformation ägt rum och görs of-fentlig. På ett annat plan utgör den exempel på ett krisberättande med ett tydligt brott i livsloppet. Sandqvist konstruerar sitt liv i ett antal milstolpar (där upplevelser av flera liv ingår) där en novis slutligen blir en upplyst. Utan att ha hört talas om utomkroppsliga erfarenheter (numera kallade NDU, Nära-döden-upplevelser, jfr Moody 1990) beskrivs upplevelsen av att ha lämnat kroppen under en avslappningsövning som mycket traumatisk och ångestfylld.

Livshistoriskt berättande om omstörtande händelser är en vanlig genre i vardagligt samtal och populärkultur där narrativa sekvenser utifrån normalitet, komplikation, kris, liminalitet, ny normalitet, utgör navet i dramatiseringen i förväntade kulturella script (Arvidsson 1998; Winroth 2004). Dessa script leder till förväntningar på innehåll, struktur och performers. Läsaren/publiken vill helst ha den efterlängttade upplösningen genom svaret på frågan *hur gick det sedan?*, det vill säga en bekräftelse på att ny normalitet infunnit sig. Sandqvist text följer delvis denna struktur, med undantaget av att reflektionen *över* "utanför-kroppen-upplevelsen 1976" är mer i centrum än en exponering av upplevelsen i sig.

Krisen här verkar ha bestått i att Sandqvist inte förmått tolka händelsen. Den utomkroppsliga erfarenheten landade i en liminalitet, utan möjlighet att språkligt begripliggöra, legitimera eller återföra i ett vardagligt sammanhang. Den nya normaliteten verkar ha utvecklats successivt i takt med att Sandqvist i läsningen av andras texter tolkar händelsen som just *ett*

dödsförlopp. Reinkarnationsidéer inom vetenskap och populärkultur skapade ett intertextuellt samband mellan hans upplevelse och andra texter om vad som *kan* ske under och efter dödens inträffande. Med andra ord blev förståelsen av döden reviderad och legitim genom reinkarnation som tolkningsmatris. Liksom andra reinkarnationsanhängare anges rädslan för döden ha försvunnit. Ett foruminlägg med titeln "Var inte rädd för döden" (whitetv.se 14 februari 2013) beskriver konsekvenserna av upplevelser av möten med döda anhöriga:

Jag berättar denna historia för att öppna ögonen för alla, att inte vara rädd för döden, att döden enbart är en övergång till en mestadels ljusare värld, den egentliga världen. Vårt liv är ett slags illusion, ett avancerat dataspel för själen, som ska gå i livets skola och lära någonting (whitetv.se/ reinkarnation-mot-rasism 22 februari 2013).

I detta forum tolkas reinkarnation som en demokratisk mångfalds- och antirasistisk praktik. Poängen här är återfödelsens utgångspunkter – att jorden liksom kroppen sägs vara tillfälliga arenor för själen som väljer olika kön, etnicitet, plats och sociala sammanhang för olika inkarnationer.

AVSLUTNING

I formerandet av reinkarnation som text finns en hel skala. Allt från ordvändningar som "det får bli i ett annat liv" (i betydelsen sedan när jag får tid), till stilla funderingar som "vad tror ni om ett liv efter detta?" till tankar om att reinkarnationstanken ger livet mening, vidare till "fullfjädrade" nyprofetiska utsagor i en populärkulturell kontext. Dessa utmanar normerande uppfattningar om det enda

livet och den enda döden genom att skapa andra scenarios. Lika intressant och mångfacetterat som fenomenet är i sig självt är de frågor och reaktioner som reinkarnationens uttryck, narrativ och förekomst (borde) generera(r). Vilken status och legitimitet har reinkarnationsidéer i olika sammanhang? Vilka betydelser har genus, klass och etnicitet? Reinkarnationsberättelser kan förstås som en interkulturell process där döden både dör och återuppstår i andra former med vissa förskjutningar och individuella iscensättningar. Visst har döden blivit ett individuellt projekt i enlighet med till exempel Bauman (1992) men empirin visar också på behovet av att kollektivt dekonstruera och förhandla om olika scenarios. Döden görs som ett individuellt narrativ i en intertextuell verksamhet. Den individuella men samtidigt multikulturella döden borde intressera fler forskare och verksamma i expertsystem som möter människor, patienter och klienter med eller utan religiös tillhörighet.

REFERENSER

Litteratur

- Arvidsson, Alf, 1998. *Livet som berättelse: Studier i levnadshistoriska intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- Bauman, Richard & Briggs, Charles, 1992. "Genre, intertextuality and social power", in *Journal of Linguistic Anthropology* 2 (2).
- Bauman, Zygmunt. 1992. *Mortality, Immortality and Other Life Strategies*. Cambridge: Polity Press.
- Fahlander, Ragna, 2009. "Reinkarnationstanken ger livet mening", i *Energivågen* nr 151, 38–40.
- Gerson, Yonassan, Rabbi. 1997. "Multi-cultural aspects of reincarnations studies" (www.pinenet.com/-rooster/multi.html) 8 januari 2013.
- Gudmundsson, Magnus, 2001. *Tarot: New Age i bild och berättelse*. Stockholm: Carlssons.
- Gustavsson, Anders, 2010. "Att sörja ett sällskapsdjur på internet – med katten som exempel", i *Nätverket: Etnologisk tidskrift* nr 17 (<http://natverket.etnologi.uu.se>).
- Hedin May, 1994. *Människans vandring på jorden: Från Atlantis och Mu till vår tid*. Västerås: Solrosens förlag.
- Lönnestrand, Sture, 2007. *Shanti Devi: En berättelse om reinkarnation*. Bokförlaget Robert Larsson.
- Moody, Raymond, 1990. *Tidigare-livupplevelser*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Sandqvist, Åke, 2009. *Återfödd*. Recito förlag AB.
- Shalk, Peter, 2001. "Reinkarnation en västerländsk missuppfattning", i *Forskning och Framsteg* nr 7.
- Stevens, Ian, 1966. *Twenty Cases Suggestive of Reincarnation*. Westport: Praeger.
- Walter, Tony, 2001. "Reincarnation, modernity and identity", in *Sociology*, volume 35.
- Winroth, AnnCristin, 2004. *Boteberättelser: En etnologisk studie av boteprocesser och det omprövande patientskapet*. Umeå: Institutionen för kultur och medier.

Internet

- "Hur många tror på reinkarnation i den västerländska kulturen." <http://www.christian-reincarnation.com/Reink/Tro.htm> (12 december 2012).
- "Magi, mystik och det okända! Mysterierna kring reinkarnation och själavandring." <http://missmagicgirl.wordpress.com/2010/04/03> (14 februari 2013).
- "Ny undersökning: Halva världen tror på en Gud." <http://varldenidag.se/nyhet/2011/05/04/Halva-varlden-tror-pa...> (14 februari 2013).
- "Reinkarnation mot rasism." <http://www.whitetv.se/reinkarnation-mot-rasism-html> (22 februari 2013).

SUMMARY

Life and death in narratives of reincarnation (Liv och död i reinkarnationsberättelser)

What happens after death? Reincarnation as a text continue where the Christian narrative ends. This essay deals with the issue of reincarnation in social media and popular culture in a new project. The subject involved expressed in blogs and popular books are mainly of modern character although

the context and style of negotiation are postmodern. Death at present may be individualized according to Bauman (1992) but the need to discuss, recreate and rearticulate images about death and presumed after-life scenarios, is more collegial and interpreted as an ongoing intertextual and intercultural practice.

Keywords: after death, reincarnation, intertextuality, modern subject, images of death and reborn.

AnnCristin Winroth, PhD in Ethnology, Assistant Professor at the Department of Culture and Media, Umeå University.